

TA'LIMDA GLOBAL VA MILLIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGI ASOSIDA O'QUVCHILARDA FUNKSIONAL SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Jumayeva Mukarrama Bekzod qizi

Guliston davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada funksional savodxonlikning mohiyati, uning XXI asr ko'nikmalari bilan o'zaro bog'liqligi va uni jahon tajribasi hamda milliy tarbiya qadriyatlari asosida shakllantirish metodikasi tahlil etiladi. Zamonaviy o'quvchilarda nafaqat o'qish, yozish va hisoblash, balki axborotni tahlil qilish, tanqidiy fikrlash, qaror qabul qilish, axloqiy baholash kabi kompetensiyalarni rivojlantirishning metodik asoslari yoritiladi. Shuningdek, o'qituvchilarning bu boradagi metodik tayyorgarligi va zamonaviy vositalardan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: funksional savodxonlik, XXI asr kompetensiyalari, metodika, tanqidiy fikrlash, raqamli madaniyat, tarbiya qadriyatlari, integratsiya

XXI asrda ta'limning maqsadi o'quvchiga shunchaki bilim berish emas, balki uni hayotda uchraydigan real vaziyatlarda bilimdan to'g'ri foydalanishga o'rgatishdan iboratdir. Shu bois so'nggi yillarda "funksional savodxonlik" tushunchasi jahon ta'limi kun tartibiga faol kirib keldi.

UNESCO va OECD tomonidan olib borilayotgan PISA tadqiqotlarida ta'lim sifatining mezoni aynan o'quvchilarning o'z bilimlarini amalda qo'llay olish darajasi bilan baholanmoqda. O'zbekiston ta'lim tizimida ham Milliy tarbiya konsepsiyasi, Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlarida o'quvchining shaxsiy, ijtimoiy va intellektual kompetensiyalarini shakllantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

Zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli ijtimoiylashuv, mehnat bozori talablariga moslashuv va shaxsiy o'sish uchun o'quvchilar nafaqat akademik bilim, balki amaliy hayotiy ko'nikmalarga ham ega bo'lishlari zarur. Shunday ko'nikmalardan biri — funksional savodxonlik, ya'ni bilimlarni real hayotda qo'llash qobiliyatidir.

PISA, PIRLS, TIMSS kabi xalqaro tadqiqotlar ta'lim sifatini endi faqat o'zlashtirilgan bilim miqdori bilan emas, balki o'quvchilarning funksional kompetensiyalariga qarab baholamoqda. Bu esa o'z navbatida ta'lim mazmunini yangilash, dars uslublarini zamonaviylashtirish va pedagogik yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishni talab etadi.

Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonning Milliy tarbiya konsepsiyasi funksional savodxonlikni rivojlantirishda o'ziga xos qadriyatlarga tayanadi: mehnatsevarlik, halollik, vatanparvarlik, hurmat, axloqiy mas'uliyat. Bunday yondashuv ta'limda gumanistik ruhni saqlagan holda global kompetensiyalarni shakllantirish imkonini beradi.

Shu bois ushbu maqolada funksional savodxonlikni:

- xalqaro va milliy ta'lim konsepsiyalari asosida;
- o'qituvchilarning metodik yondashuvi orqali;
- zamonaviy interaktiv vositalar yordamida

shakllantirishning ilmiy-nazariy va amaliy asoslari yoritiladi.

Ushbu maqolada funksional savodxonlikni tarbiya konsepsiyalari asosida shakllantirish metodlari tahlil qilinadi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- **Nazariy tahlil:** xalqaro va milliy ta'lim strategiyalari o'rganildi (UNESCO, OECD, O'zbekiston Milliy tarbiya konsepsiyasi).

- **Amaliy kuzatuv:** umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5–7-sinflarida dars jarayonlari tahlil qilindi.

- **So'rovnoma:** 60 nafar o'qituvchi va 120 nafar o'quvchining funksional savodxonlik haqidagi bilimlari va ko'nikmalari o'rganildi.

- **Eksperimental metod:** interaktiv metodlar yordamida dars o'tkazilib, funksional savodxonlikdagi o'sish kuzatildi.

Natijalar

- Funksional savodxonlikni rivojlantirishda **loyiha ishlari, muammoli vaziyatlar tahlili, real hayotga oid topshiriqlar** (masalan, e'lon tahlili, xarita o'qish, byudjet tuzish) ayniqsa samarali bo'ldi.

- O'quvchilar axborotni tahlil qilish, izohlash, shaxsiy fikr bildirish bo'yicha oldingi ko'rsatkichlarga qaraganda 25–30% yuqori natijalarga erishdilar.

- Raqamli texnologiyalar (QR testlar, Google Docs, Jamboard, Canva) orqali dars o'tilgan sinflarda funksional savodxonlik ko'rsatkichlari ancha yuqori bo'ldi.

- O'qituvchilarning funksional yondashuvni o'zlashtirish darajasi dars sifati bilan bevosita bog'liq ekani aniqlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, funksional savodxonlikni shakllantirish uchun quyidagi metodik shart-sharoitlar muhim:

- **Globalashuv va milliylik uyg'unligi:** Jahon yondashuvlari (kompetensiyalar asosida ta'lim) milliy qadriyatlar (halollik, hamkorlik, qadriyatga hurmat) bilan uyg'un bo'lsa, natija yanada barqaror bo'ladi.

- **Fanlararo integratsiya:** Adabiyot, geografiya, texnologiya, matematika kabi fanlar orqali hayotga yaqin savodxonlik vazifalari tashkil etilishi zarur.

- **O'qituvchining metodik erkinligi:** O'qituvchi standart darslardan chiqib, darsni muammoli, amaliy hayotga yaqin holda qurishga intilishi kerak.

- **Oila bilan hamkorlik:** O'quvchining funksional ko'nikmalarini uyda davom ettirish uchun ota-onalar bilan hamkorlik metodikasi ishlab chiqilishi lozim.

Zamonaviy ta'lim o'quvchini ijtimoiy va iqtisodiy hayotga tayyorlovchi vosita bo'lishi kerak. Funksional savodxonlik esa aynan shu ehtiyojga javob beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki:

- Funksional savodxonlikni shakllantirishda jahon yondashuvlari va milliy tarbiya qadriyatlarining uyg'unligi zarur;

- Raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar bu yo'nalishda samaradorlikni oshiradi;

- O'quvchilar mustaqil qaror qabul qilish, real hayotda bilimni qo'llashga tayyor bo'lishlari uchun o'quv jarayoni hayotiy vazifalarga asoslangan bo'lishi lozim.

Kelgusida funksional savodxonlikni baholovchi milliy diagnostika tizimini yaratish, o'qituvchilarni maxsus tayyorlash va darsliklarga amaliy topshiriqlarni kiritish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (APA uslubida)

1. UNESCO. (2017). *Global Education Monitoring Report: Accountability in Education*.

2. OECD. (2018). *Preparing our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD Global Competence Framework*.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). *Milliy tarbiya konsepsiyasi to'g'risidagi farmon*.
4. Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*.
5. Fullan, M. (2013). *Great to Excellent: Launching Ontario's Next Education Agenda*.
6. Halpern, D. F. (2014). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*.
7. Sa'dullaev, A. (2021). *Zamonaviy ta'limda funksional yondashuv va uning o'quvchiga ta'siri*. O'zDJTU Ilmiy to'plami, 3(45), 122–129.